

De noordelijke veenkoloniën: eeuwenoud functionalisme in hergebruikt turfwinninglandschap.

Beeld 2 van 60: Kiel Windeweer

E 6° 47' 18"

N 53° 06' 01"

Het kon er zo verschrikkelijk hard waaien. En regenen ook. Soms kreeg je het idee dat je altijd wind tegen had. Na een lange schooldag in de stad [hier is maar één stad: Groningen], sprong je op de fiets naar huis. Er was één route, die langs het Winschoterdiep. Soms alleen, maar meestal reed je in groepen. Je baande je een weg door het centrum en de woonwijken, langs de sportvelden, het spoor over, en dan opende het landschap zich. Grauw en mooi tegelijk. Je voelde je kwetsbaar, want nu begon het pas. Vanaf hier nog een uur trappen naar Hoogezand. Onderweg rook het bij vlagen naar verse stront en kon je buien van ver zien aankomen. En als het regende, striemde het genadeloos in je gezicht en de wind joeg gierend door je spaken. Beschutting was er amper; sporadisch een bushokje en af en toe een boerderij. Maar het kanaal bleef altijd aan je zijde, trouw als de leuning van een lange trap. De muisgrijze Martinitoren keek je na, terwijl je dieper zijn veengronden inreed.

In Hoogezand takt het Winschoterdiep af naar het lange Kielsterdiep, dat via enkele sprongetjes helemaal in Stadskanaal uitkomt. Wat ik toen niet wist is dat dit gebied lange tijd praktisch onbewoonbaar is geweest, niet meer dan een langgerekt en zompig moeras in Zuidoost Groningen langs de noordflank van de Hondsrug. Het heette het Boertangermoeras, het oerstroombdal van de Hunze. Vanaf de vroege Middeleeuwen werd er mondjesmaat turf gewonnen, voornamelijk aan de randen door de kloosterbewoners. De stad Groningen kreeg in de late Middeleeuwen met de Reductie van Groningen het gezag in dit gebied. Het gewest Stad en Lande werd beklonken, waarmee een groot deel van de uitgestrekte hoogveengebieden werd verworven. Toen in de zestiende eeuw de vraag vanuit de stad naar brandstof, en dus turf, toenam, zag de stad haar kans schoon. De hoogveengebieden werden op grote schaal in productie gebracht, en het moeras transformeerde in een technisch agrarisch landschap. Naast de winsten uit de turfwinning, doorzag de stad ook de waarde van de nieuw verworven gronden en gaf deze zorgvuldig vorm. Er werden kanalen en wijken gegraven, keurig volgens de Friese methode. Eerst dichtbij de stad, later verder weg. In de 17e eeuw werd een grote slag geslagen. De stad kreeg Westerwolde in handen, en Johan de la Haye en Johan Sems ontwierpen een grenslijn dwars door het veen van Wolfsbarge aan het Zuidlaardermeer tot Ter Apel: de Semslijn. Het Stadskanaal, dat in de 18e eeuw gegraven werd als belangrijkste transportroute, volgt deze Semslijn grotendeels.

Dit waren ze dus, de lijnen waar ik vroeger langs fietste, penstreken van de tekentafel. Ik woonde in een veenkolonie, een nederzetting langs het kanaal, een lintdorp. Typisch zijn ook de sluizen met de bruggen langs het kanaal, en de sluiswachters- en kapiteinswoningen. Het landschap van mijn grootouders is met de hand gemaakt, en bestond uit zwarte vruchtbare akkers waar aardappelen groeiden. Arbeiders trokken van heinde en ver naar deze gebieden. Er was werk en een toekomst. In de 19^e eeuw waren de veenkoloniën het meest verstedelijkte landschap van Nederland. Sommige koloniën groeiden uit tot stadjes, zoals Stadskanaal en Veendam. Anderen bleven het lintdorp wat ze altijd al waren, Kiel-Windeweer bijvoorbeeld dat nu een beschermd dorpsgezicht heeft. Tussen de boerderijen door, achter de akkers, prikken inmiddels de stalen torens van de gaswinstallaties hoog de lucht in. Het landschap staat niet stil.

Marc Nolden